

את הרעיונות מכניסים סוף סוף אל מחסן הגרוטאות של האנושות ואת הפסילים אנו חופרים ומוציאים מתוך האדמה. כי הצלם של הרעיון הוא הנצחי. הפרצוף, סבר הפנים. המוסר השכל של המלך ליר כבר חדל מזמן להיות בשבילנו, אך קלסתר פניו של המלך הזקן בשעת הסערה ילוונו תמיד. כי הצלם מפרצף את הדברים, והליריקה שנתלבשה במילים שוב אינה פועלת עלינו. אין קרדיט למילה בלי "נכסי צאן בזל", בלי גוש בלי קרקע, בלי צלם.

אשר לרעיון - לא אכפת לי. אין אדם חי מרעיונות... הנה משבח אני את "העגל" יותר מאשר את "הלוחות". כי רוצה אדם בגוף. בצלם.

"צלם" במאמר זה הוא לאו דווקא צלם אלוהים, אלא דמות, תמונה, תואר. הליריקה, אומר לנו שלונסקי, איננה עוסקת ברעיונות (גם הם חשובים כמובן) אלא בצלם המנציח אותם. שירה היא "פיסול דינמי", "שיש של מילים". כמובן, כל זרם והאסתטיקה שלו. אבל בלי אסתטיקה בכלל אי אפשר. משוררים צעירים, כמו כרמלי, הבאים לחדש זרמים בשירה, טוב יעשו אם יקראו תחילה מניפסטים של דורות קודמים.

שכיית חמדה

השחיין המהיר של הרגש מבחר שירי אהבה מאת אשר רייך (זמורה ביתן 2010) הוא מעין תמצית מובחרת של כתיבת המשורר המצויין בקרוב חמישים שנות שירה מאז הופעת ספרו הראשון בשנה השביעית לנדודי (1961). והנה כתיבתו עדיין כה רעננה וכה צעירה והזמן החולף אך מוסף לה אונים שיריים, מה שמסביר אולי את היותו של אשר רייך אחד המשוררים הישראלים המתורגמים ביותר לשפות זרות, לאחרונה גם לפרסית ולסינית.

שלוש תכונות מציינות את השחיין המהיר של הרגש המכשירות אותו לתפקיד המורכב של אוהב ומאהב שובה לב, ואשר גם שומרות על הגמישות, הרגישות והברק של שירתו.

אשר רייך

תכונה ראשונה: ארוטיות עזה - חושניות, יצריות, מיניות - שהיא תשתית יסוד בכתיבתו מתחילתה (וראה הריאיון המרתק שעשה עמו ירון אביטוב בשנת 2004, שם הוא מספר על החוויה שעבר כילד בן חמש בשכונת בתי אונגרין במאה שערים, כששב הביתה וראה את הוריו "מזדיינים". מאז "חזר בשאלה", וגם המציא את המושג הזה, אולם חוויית היסוד היא לא נמחקה). כלל שירתו, והספר הזה במיוחד, עשירים בתמונות ארוטיות מרהיבות. הנה לדוגמה התמונה האחרונה בשיר 'כינויים לאהובה אחת':

ושפתיך התחתונות / שפתיך הפנימיות, כוסית, / הן בצבע הסלמון / עבות ומלאות (עמ' 20).

תכונה שנייה: לשוניות מפותחת - מילוליות, אסוציאטיביות, יצירתיות - הבונה את הרובד הספרותי-תרבותי העשיר של שיריו. לשונו של רייך שוחה בטבעיות בלשון המקורות הקנויה לו (כפי שראינו למעלה) עוד מילדותו ללא כל אילוף. השימוש בה אינו רק על פני השטח של השיר, אלא הוא יורד גם למעמקי המדרשיים. למשל, השיר 'שמונה מזמורי אהבה' נפתח במזמור ראשון כך: "דימיתך לכוכב ים. / ריח מצולות השמים / נושב מגופך מור ולבונה" (עמ' 14). האסוציאציה לשיר השירים ברורה על פניה: "לסוסי ברכבי פרעה דימיתך רעייתי... צרור המור

דודי לי בין שדי ילין" (ש"ה א, ט-יא). לעומת זאת הקשר בין מזמור רביעי: "בין ירכיך / בערה מן הלוע זועקת" למזמור חמישי: "בין ירכיך / דגלי עלייך אהבה" מורכב בהרבה. גם כאן על פני השטח אנו מזהים את האזכור לשיר השירים ("הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה"), אבל אנו עלולים לחשוך שהמילים ההומונימיות, שוות הצליל - ירכיך / ירכיך - הן אך משחק מילים, ולא היא. מסכת סוטה (דף יא:) בתלמוד בבלי, הדנה בלידת משה, קושרת בין "ירח" בפסוק שבשמות ב, "ותצפינהו שלושה ירחים"; לבין "ירך" הנסמך על פסוק בירמיהו יח, "וארד בית היוצר והנהו עושה מלאכתו על האובניים" (שהוא גם מקום מושב היולדת); ואומר על כך המדרש בסוטה: "מה יוצר זה - ירך מכאן וירך מכאן וסדן באמצע, אף אשה ירך מכאן וירך מכאן וולד באמצע". אין זה משחק מילים, אלא מדרש מעמיק.

כמו כן עשירה לשונו של רייך בהברקות והמצאות לשוניות כמו: "... גילי הוא גיליוטינה / שעומדת ליפול על מפרקתי" (עמ' 125), או "כשנוטשים אשה... / היא עלמנה שמתו לה כל עלומיה" (עמ' 132), או השיר שעל שמו קרוי הספר "אני השחיין המהיר של הרגש / חותר לשחיית חמדה בים השישי" (עמ' 37) כאשר הכוונה כמובן היא לשכיית חמדה, ואלה רק דוגמאות.

תכונה שלישית: משחקיות - הסתברות, אקראיות, השתעשעות - מהמרת על מספר או גורל. תכונה המאפיינת את עיצובם הגרפי של שירים רבים. למשל רצף של שלושה שירים הקרויים 'חמש שישיות', 'שלוש שביעיות', 'שש שמיניות' ופשרם מסתבר כאשר הם פרושים לפניך על הדף: הראשון הוא שיר בן חמישה בתים כאשר כל בית הוא בן שש שורות (6/5), השני בן שלושה בתים כאשר בכל בית שבע שורות (7/3) והשלישי שישה בתים כאשר בכל בית שמונה שורות (8/6). שירים רבים בנויים על כל מיני תבניות כאלה. למשל השיר 'פרגמנטים' שבו שבעה בתים ממוספרים 1-7 ומספר השורות בכל בית כמספר הבית שבראשו. הרושם המתקבל הוא שלפנינו משורר "אשף" בעל יכולת קומבינטורית (חישובית) השולט ביד רמה בכל מכמני השיר. השיר 'ערגה להימור אחר - תשיעית' קושר מפורשות בין אהבה, הימור וגורל: "הלוא משחקי אהבה כמשחקי מזל הם דרך תפילה" (עמ' 51).

כל התכונות הללו מתנקזות באופן וירטואוזי בשיר 'ארכימדה: פואמה' (צורת נקבה של ארכימדס). לא אוכל להביא כאן מן השיר הארוך בן כ"א הבתים אלא קטע מן הבית הט"ז (אגב, גם כאן, כל בית [מלבד בית ט"ז] מתחיל באות/יות המציינות את מספר הבית):

לתפארת השפה אני מפשיט אותה מכל מחלצות לשונותיה
ומלוא פיה אות גרונית עם פועל עומד בראש המילה.
עכשיו יש לה דרישות: תן לי בית, תן לי
בניין קל, קדש אותי בתואר הפועל.
=====
אתה כבר בפנים, אוהבי,
סוף תנועה.
לא סוף דבר.

הארוטי, הלשוני והמשחקי חוברים כאן לתיאור מתוזמר של מעשה המשגל.